

Rita Dukynaitė

GIMNAZIJŲ PEDAGOGŲ KVALIFIKACIJOS KĖLIMO YPATUMAI

Anotacija. Straipsnyje nagrinėjamas dabartinių Lietuvos gimnazijų pedagogų kvalifikacijos kėlimas (nuostatos, motyvai, kryptys, įgytų žinių taikymas) keliais pasirinktais ir dabartiniu metu aktualiais aspektais.

Raktažodžiai: kvalifikacijos kėlimas, kėlimo kryptys, nuostatos į nuolatinį mokymąsi.

Aktualumas. Šiandieniniam gimnazijos pedagogui, siekiančiam sėkmingai organizuoti ugdymo procesą, reikalinga individualiai atsivėlgti į kiekvieno moksleivio nuostatas, poreikius, interesus, gabumus, pasirengimo lygį ir pan., būtina nuolat kelti kvalifikaciją, išmanyti šiuolaikines edukologijos teorijas, naudotis internetu, kompiuterinėmis programomis, mokėti užsienio kalbų. Gimnazijos pedagogas vis labiau raginamas dirbti kaip konsultantas, organizatorius, rėmėjas, skatintojas, vadybininkas [1; 2; 3; 4; 6; 10; 11; 12; 13; 16]. Nuolatinės kaitos sąlygomis iškyla pastovus poreikis tirti, kiek ir kaip patys pedagogai tam yra pasirengę, suvokia būtinybę ir motyvuota siekia mokytis, kelti kvalifikaciją.

Tyrimo objektas – gimnazijų pedagogų kvalifikacijos kėlimas.

Tyrimo tikslas – išnagrinėti dabartinių Lietuvos gimnazijų pedagogų populiarias kvalifikacijos kėlimo kryptis, nuolatinio mokymosi nuostatas ir motyvus, įgytų žinių pritaikymo aspektus.

Tyrimo metodai: literatūros ir dokumentų analizė, anketinė apklausa, stebėjimas, pokalbis ir diskusija, patirties apibendrinimas.

Iš viso apklausti 1386 respondentai: 860 moksleivių, 350 pedagogų 20-yje gimnazijų, 10 apskričių, 14-oje rajonų, 157 Lietuvos ir 19 Vakarų švietimo ekspertų. Duomenų kodavimas ir apdorojimas atliktas naudojant kompiuterinę programą SPSS (*Statistical Package for the Social Sciences*) 10 Windows operacinei sistemai.

Lietuvos gimnazijose dirba prityrę, kvalifikacines kategorijas įgiję mokytojai, beveik visi turi aukštąjį išsilavinimą (86,5 proc. turi aukštąjį pedagoginį ir 10,9 proc. ne pedagoginio profilio aukštąjį išsilavinimą). Dauguma apklaustų pedagogų turi didelį darbo stažą (15 ir daugiau metų – 65,5 proc. respondentų), todėl formaliai vertinant pedagogų kvalifikacija ir patirtis atrodo gana įspūdinga. Tam įtakos greičiausiai turėjo faktas, kad viena iš gimnazijos statuso teikimo, vidurinio ugdymo programos akreditavimo sąlygų buvo ir yra kvalifikacines kategorijas turinčių mokytojų skaičius. Mokytojai yra linkę nuolat tobulintis ir toliau, suvokia mokslininkų [11; 14; 15; 17; 18] pabrėžiamus nuolatinio mokymosi reikalavimus, beveik visi per mokslo metus yra dalyvavę bent viename kvalifikacijos kėlimo renginyje, kai kurie iš jų net keliuose. Labiausiai pedagogai gilinasi į metodines dalyko naujoves (net 78 proc. pedagogų tibulinas šioje srityje), juos domina technologijų, vadybos, psichologijos žinios. Pastarosios sritys tampa vis svarbesnės kuriant nuolatinio mokymosi erdvę, kada pedagogai tampa informacijos aprūpintojais, ekspertais, be to, patys turi optimizuoti įvairiais kanalais gaunamą informaciją.

1 lentelė

Gimnazijų pedagogų kvalifikacijos kėlimo kryptys, kurias rinkosi respondentai per mokslo metus
(atsakymai į atvirą klausimą)

RENGINIŲ KRYPTYS	Metodiniai	Socialiniai-psichologiniai	Vadybiniai	Darbo kompiuteriu
Iš viso	288	56	10	17
Procentai	78	15	3	5

Tyrimas parodė, kad gimnazijų pedagogai aktyviai dalyvauja kvalifikacijos kėlimo renginiuose ir šios veiklos motyvai yra gana įvairūs (2 lentelė). Galima išskirti tris pagrindinius gimnazijos pedagogų tobulinimosi motyvus: norą susipažinti su dalykinėmis ir metodinėmis naujovėmis; keitimą atestuotis aukštesnei kvalifikacinei kategorijai; siekį jaustis kompetentingam. Taigi respondentai vadovaujasi

ne tik pragmatišku noru atestuotis aukštesnei kategorijai ar susipažinti su dalykinėmis naujovėmis. Palyginti dažnai minėtas noras jaustis kompetentingam rodo, kad profesinė veikla gimnazijose pasižymi tam tikra konkurencine įtampa – pedagogams nesinori jaustis prastesniems už kitus. Apklaustieji pedagogai beveik sutartinai teigė, kad pedagogo duona – ne tik mokyti kitus, bet ir mokytis patiems.

Gimnazijos pedagogų dalyvavimo kvalifikacijos kėlimo renginiuose motyvai*

MOTYVAI	Taip (proc.)
1. Siekia atestuotis aukštesnei kvalifikacinei kategorijai	74
2. Nori susipažinti su dalykinėmis ir metodinėmis naujovėmis	88
3. Nori jaustis kompetentingi	58,8
4. Dalyvauja todėl, kad ir kiti tai daro	1,7
5. Siunčia mokyklų administracija	0,3
6. Nori gerai praleisti laiką su kolegomis	2,9

*Skirtumai tarp miesto ir rajono pedagogų atsakymų labai nedideli ir nereikšmingi

Pedagogų kvalifikacijos kėlimas svarbus įgytos kompetencijos pritaikymo, panaudojimo praktiniame darbe, sėkmingesnio moksleivių ugdymo požiūriu (3 lentelė).

Labiausiai mokytojai savo žinias pritaiko per pamokas, noriai dalijasi patirtimi su kolegomis, mažiausiai – kuriant mokyklos strateginius planus.

Žinių, įgūtų kvalifikacijos kėlimo renginiuose, pritaikymas

VERTINIMAI VEIKLOS BARAI	Visiškai pritaikau	Pritaikau	Iš dalies pritaikau	Nepritaikau	Visiškai nepritaikau
1. Per pamokas	20,6	54,5	24,6	0,3	–
2. Įgyvendinant mokyklos strategiją	8,4	34,1	47,5	9,1	0,9
3. Savišvietoje	21,5	53,7	23	1,8	–
4. Dalijantis sėkminga patirtimi su kolegomis	19,4	60,3	17,9	1,5	0,9

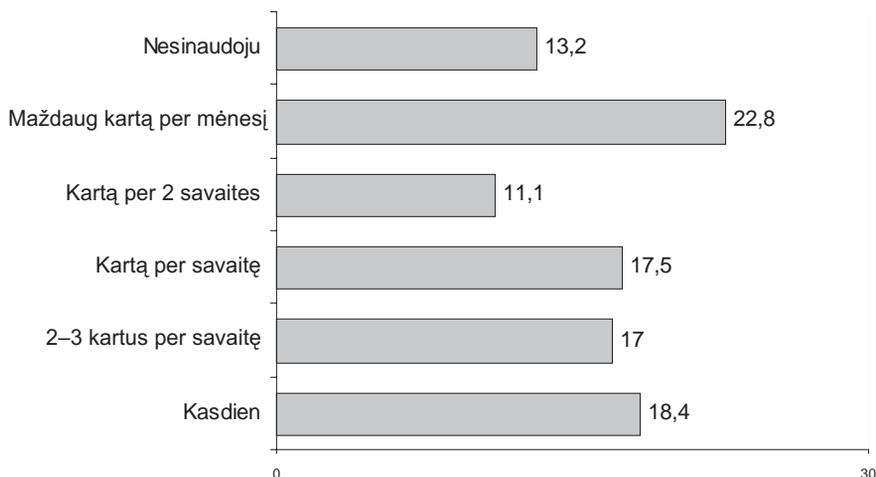
Žinių visuomenės ir globalizacijos požiūriais kaip vienas iš profesinių imperatyvų traktuotinas užsienio kalbų mokymasis. Pedagogai turi naudotis internetu, dalyvauti tarptautiniuose projektuose, bendradarbiauti su kolegomis iš Vakarų, skaityti naujausią dalykinę ir pedagoginę literatūrą. Būdami užimti (16,9 proc. miestų ir 17,9 proc. rajonų pedagogų nurodo, kad jų didelis darbo krūvis ir nebelieka laiko mokytis kalbų), dažniausiai gimnazijų pedagogai tik prabėgomis mokosi užsienio kalbų (49 proc.), vos 5,9 proc. jų lanko mokamus kursus, dar 19,6 proc. kalbų mokosi savarankiškai (skirtumai tarp miestų ir rajonų pedagogų nereikšmingi.). Iki šiol geriausiai mokama užsienio kalba yra rusų kalba (ją moka 89 proc., anglų – 26,8, prancūzų – 17,6, lenkų – 15,9, vokiečių – 12,3 proc. pedagogų), nors tikėtina, kad kitos kalbos yra geriau respektuojamos.

Šių dienų mokyklos dokumentuose (Ugdymo programų akreditacijos kriterijai ir jos vykdymo tvarka, 2004; Gimnazijų koncepcija, 1999; Gimnazijos statuso teikimo nuostatai, 1999; Bendrojo lavinimo mokyklos vidaus audito metodika, 2002) ypač pabrėžiamas kompiuterinis raštingumas, informacinės visuomenės reika-

lavimai, mokytojams privalu įgyti kompiuterio vartotojo teises (ECDL, *European Computer Driving Licence*), naudoti kompiuterines programas ugdymo procese ir pan. Šiuolaikinės mokyklos gyvenime kompiuterinis raštingumas reikalingas ir ugdymo procese, ir dalyvaujant projektuose, konferencijose, rengiant moksleivius olimpiadoms, konkursams. Be abejo, naujos technologijos padeda pedagogams tobulėti profesiskai, organizuoti labilesnį ir įdomesnį ugdymo procesą.

Tyrimas parodė, kad įvairių dalykų mokytojai naudoja kompiuterius perteikdami mokomąją medžiagą (1 diagrama). Iš moksleivių atsakymų išaiškėjo, jog 50,5 proc. mokytojų per pamokas naudoja kompiuterius ir 49,5 proc. pedagogų jų nenaudoja. Galima teigti, kad kompiuteriai naudojami veiksmingai, tai gana aukštas kompiuterių panaudojimo gimnazijų ugdymo procese rodiklis.

Apklausti pedagogai kompiuteriu naudojasi gimnazijoje (60,7 proc.), namuose (45,2 proc.), bibliotekoje (11,1 proc.), interneto kavinėse (4,8 proc.). Keliais procentais daugiau miesto pedagogų turi kompiuterius namuose ir naudojami jais interneto kavinėse. Ir vienas, ir kitas faktas gali būti paaiškintas aukštesniu pragyvenimo

*Skirtumai tarp miesto ir rajono pedagogų atsakymų labai nedideli ir nereikšmingi.

*1 paveikslas. Mokytojų naudojimosi kompiuteriu dažnumas**

lygiu mieste ir labiau išplėtotą infrastruktūra.

Tam, kad būtų išsamiau atskleistas gimnazijose vartojantis kompiuterių naudojimas, apie tai buvo teirautasi ir moksleivių, ir pedagogų. Iš tyrimo galima matyti, kad 20,2 proc. rajonų ir 12,8 proc. miestų pedagogų kompiuteriais naudojami kasdien, 18,1 proc. rajonų ir 0,8 proc. miestų pedagogų – 2–3 kartus per savaitę, 12,4 proc. rajonų ir 9,4 proc. miestų pedagogų – kartą per savaitę, 21,8 proc. rajonų ir 21,8 proc. miestų pedagogų – kokią kartą per dvi savaites. Tyrimas leidžia daryti išvadą, jog dažniau kompiuteriais naudojami rajonų pedagogai. Tai patvirtina rajonų moksleivių atsakymus, kurie parodo, jog jų mokyklose labiau naudojami kompiuteriais per pamokas. Kita vertus, miestų pedagogai šiuo metu daugiau mokosi naudoti kompiuterius: 21,5 proc. miestų ir 16,1 proc. rajonų pedagogų tyrimo metu lankė mokamus kompiuterių kursus. Taigi net mokamų kursų lankymas, t. y. savo uždibrūtų lėšų skyrimas, rodo, jog pedagogai suvokia būtinybę (nes jų atlyginimai nėra dideli) išmankyti naujas technologijas, naudoti jas savo darbe ir įžvelgia jų naudą. Taip pat siekta nustatyti, kur ir kokiems

tikslams pedagogai naudoja kompiuterius (4 lentelė). Analizuojant kompiuterių naudojimo tikslus nustatyta, kad pedagogai gana dažnai rengia įvairius tekstus ir kompiuteriai jiems reikalingi: darbams spausdinti (iš viso 76,9 proc.); rengiantis pamokoms (iš viso 58,9 proc.); informacijos paieškai internete (iš viso 47,7 proc.). Nors vis labiau keliamas reikalavimas ir atsirandanti būtinybė naudotis elektroniniu paštu, tačiau gimnazijų pedagogai juo naudojami palyginti retai (iš viso 6 proc. pedagogų). Naudojimąsi internetu ir elektroniniu paštu rodo, kad naujienos greičiau pasiekia moksleivius nei pedagogus. Kaip matyti iš 4 lentelės, pedagogams kompiuteriai labiausiai reikalingi kaip modernus spausdinimo aparatas, tačiau auga jų poreikis rengiantis pamokoms bei informacijos paieškai.

Anketoje suformuluoti klausimai, indikuojantys informacinių technologijų naudojimą, rodo, kad kompiuteris gimnazijų pedagogams nėra „nežinoma žemė“. Jis naudojamas ir mokykloje, ir už jos ribų. Pedagogai yra ne tik susipažinę su kompiuteriu (tiesa, nedidelė dalis nemoka juo naudotis), bet ir naudoja IT perteikdami mokomąją medžiagą.

4 lentelė

Pedagogų naudojimosi kompiuteriu tikslai*

TIKSLAI	TAIP	NE
Informacijos paieškai internete	54,2	45,8
Darbams spausdinti	76,9	23,1
Rengiantis pamokoms	58,9	41,1
Elektroniniams laiškam rašyti	6	94

*Skirtumai tarp miesto ir rajono pedagogų atsakymų labai nedideli ir nereikšmingi

Tyrimu aiškintasi, ar galima pedagogus laikyti tokios besimokančios visuomenės pionieriais – individais, kurie noriai, aktyviai kaupia žinias formaliais ir neformaliais būdais. Tyrimo metu Likerto skalės pagrindu buvo su-

konstruota keletas teiginių, indikuojančių respondentų nuostatas į nuolatinį mokymąsi (5 lentelė). Kadangi skalėje yra teigiamų ir neigiamų teiginių, juos tikslinga interpretuoti skirtingais kontinuumais.

5 lentelė

Respondentų nuostatos į nuolatinį mokymąsi

Teigiamo pobūdžio teiginiai

Skalėje: sutinku (5), turbūt sutinku (4), sunku pasakyti (3), turbūt nesutinku (2), nesutinku (1)

TEIGINIAI	Įverčiai
5. Pedagogo duona – ne tik mokyti kitus, bet ir mokytis patiems	4,9
6. Kvalifikacijos kėlimas teikia daugiau džiaugsmo nei rūpesčių	3
7. Profesiškai tobulėti verta siekiant geriau gyventi	4
8. Nepaisant didelio užimtumo pedagogas visada gali rasti laiko tobulintis	4,4

Neigiamo pobūdžio teiginiai

Skalėje: sutinku (1), turbūt sutinku (2), sunku pasakyti (3), turbūt nesutinku (4), nesutinku (5)

TEIGINIAI	Įverčiai
1. Įgyto aukštojo pedagoginio išsimokslinimo užtenka darbui mokykloje	2,7
2. Pedagogo materialinė padėtis tokia sunki, kad ne kvalifikacija rūpi	2,4
3. Kvalifikaciniuose renginiuose sunku ką nors naujo sužinoti	2
4. Girdėjau, kad kvalifikaciniai renginiai neįdomūs, juose mažai naudingos informacijos	2

Duomenys rodo, kad pedagogai, nors ne visi kvalifikaciniai renginiai jiems įdomūs ir vertingi ir dažnai netenkina jų poreikių, apskritai yra linkę ne tik kitus mokyti, bet ir patys aktyviai mokytis, netgi būdami labai užsiėmę.

Išvados

Straipsnyje pateikti ir kiti sukaupiti duomenys leidžia daryti tokias išvadas:

1. Gimnazijų pedagogų kvalifikacijos kėlimo požiūriu matyti pozityvių bruožų. Dauguma apklaustųjų savo profesija yra patenkinti. Pedagogams, nors ir turintiems nemažus darbo krūvius, pasitenkinimas darbu teikia teigiamos energijos, motyvuoja tobulėti.
2. Profesinės veiklos terpė gimnazijose pasižymi tam tikra konkurencine įtampa, todėl pedagogai nori jaustis ir siekia būti kompetentingi.
3. Gimnazijų pedagogai aktyviai dalyvauja kvalifikacijos kėlimo renginiuose, ir šios veiklos motyvai yra gana įvairūs. Respondentai vadovaujasi ne tik pragmatiško pobūdžio siekais, pavyzdžiui, noru atestuoti aukštesnei kategorijai ar susipažinti su dalykinėmis naujovėmis.
4. Pedagogai dažniausiai renkasi dalykinius, metodinius seminarus. Nepakankamai dėmesio skiriama kai kurioms švietimo raidoje aktualėjančioms sritims: technologijoms, vadybai, psichologijai.

5. Pedagogai įgyja specialių žinių, tačiau ne visada turi galimybę išnaudoti savo potencialą kurdami ir įgyvendindami mokyklos strategiją.
6. Aktyvesnis įgytų žinių panaudojimas priklauso ne tik nuo pedagogo iniciatyvos, bet ir nuo kitų aplinkybių: mokyklos kultūros, vadybos stiliaus.

Literatūra

1. Ališauskas R. Švietimo reformos įgyvendinimo modeliavimas Lietuvoje // Švietimo naujienos. Informacinis leidinys. – Nr. 20 (175), 2003.
2. Ališauskas R. Švietimo reformos įgyvendinimo modeliavimas Lietuvoje // Švietimo visiems kokybė: pagrindiniai mokymosi visą gyvenimą įgūdžiai. Europos dimensija ir Baltijos šalių vizija: regioninė konferencija. – Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2004.
3. Aramavičiūtė V., Martišauskienė E. Mokytojų ir paauglių santykiai jų dvasinės sklaidos kontekste // Pedagogika. – T. 52 (2001).
4. Arends R. I. Mokomės mokyti. – Vilnius: Margi raštai, 1998.
5. Atestacija. Vadyba. Ugdymo filosofija / sud. A. Arbatauskas. – Vilnius: Leidybos centras, 1996.
6. Balčytienė A. Būdas mokyti kitaip: hipertekstinė mokymo aplinka. – Vilnius: Margi raštai, 1998.

7. Bendrojo lavinimo mokyklos vidaus audito metodika. I dalis. – Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2002.
8. Bendrojo lavinimo mokyklos vidaus audito metodika. II dalis. Mokyklų patirtis. – Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2002.
9. Bendrojo lavinimo mokyklos vidaus audito metodika. III dalis. Molėtų rajono mokyklų patirtis. – Molėtai: Molėtų švietimo centras, 2004.
10. Bižys N., Linkaitytė G., Valiuškevičiūtė A. Pamoskos mokytojai. – Vilnius: Margi raštai, 1996.
11. Butkienė G., Kepalaitė A. Mokymasis ir asmenybės brendimas. – Vilnius: Margi raštai, 1996.
12. Chapman J. A New Agenda for a New Society // International Handbook of Educational Leadership and Administration / ed. Leitwood et al. – Kluwer Academic Publishers, 1 part, p. 27–59.
13. Dukynaitė R. Gimnazijos mokytojų mokymas // Acta paedagogica Vilnensia. – Nr. 7, 2000, p. 242–255.
14. Hargreaves A. Keičiasi mokytojai, keičiasi laikai. – Vilnius, 1999.
15. Hutchins R. The Learning Society. – Penguin: Harmondsworth, 1968.
16. Lepeškienė V. Humanistinis ugdymas mokykloje. – Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1996.
17. Lonstrup B. Teaching adults – with openness. – Arhus, 1993.
18. Sengle P., Cambron-McCabe N., Lucas T., Smith B., Dutton J., Kleiner A. Schools That Learn. A Fifth Discipline Fieldbook for Parents, Educators and Everyone Who Cares About Education. – New York: Doubleday, 2000.
19. Ugdymo programų akreditacijos kriterijai ir jos vykdymo tvarka. – Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2004.

Summary

Rita Dukynaitė

THE CHARACTERISTICS OF QUALIFICATION DEVELOPMENT OF GIMNAZIJA TEACHERS

The article discusses the trends of qualification development of the teachers of Lithuanian *gimnazija*, their attitudes towards and motives for continuing in-service training, aspects of application of the knowledge acquired. For a teacher of *gimnazija* who successfully organises the educational process and events, it is necessary to have regard for pupils' individual needs, interests, abilities, the level of advancement, etc. It is also absolutely necessary to develop one's teaching qualification on a sustained basis, to know modern theories of education, to be able to use the Internet, different types of software, be conversant in foreign languages. The teacher is ever more often strongly advised to work as a consultant, organiser, assistant, and facilitator.

The object of the research is qualification development of the teachers of Lithuanian *gimnazija*. The aim of the research is to analyse the trends of the qualification development of the teachers of Lithuanian *gimnazija*, attitudes towards and motives for continuing in-service training, aspects of application of the knowledge acquired. The following research methods have been used: analysis of literature and documents, questionnaires, observation, interviews and discussions, summarising the experience.

The research has revealed that, though teachers do not find all the qualification-related events interesting and valuable for them and consider them as not satisfying their needs, they are willing not only to teach others, but also to actively study themselves. Having a heavy workload as they

do, they, nevertheless, find time to study. Teachers of *gimnazija* take an active part in qualification development events, and the motives for such an activity are varied to a notable extent.

Positive characteristics are notable with respect to the teaching qualification of *gimnazija* teachers. The majority of the polled teachers have expressed satisfaction as regards their profession. Satisfaction with their work is a source of positive energy for teachers even with heavy workloads. The medium of professional activity in *gimnazija* is characterised by a certain competitive strenuousness, therefore teachers wish to feel competitive and seek to be so.

In the trends of qualification development, most attention is focused on subject-related methodological seminars. The trends of qualification development are not adequately regulated with due regard to certain policy areas which are still in the formation process. Teachers do not often develop their general teaching qualification, they give priority to enhancing their knowledge in technologies, management, and psychology.

A more active use of the acquired knowledge depends not only on the teacher's initiative, but also on the other circumstances: the school culture, and the style of management.

Vilniaus pedagoginis universitetas,
Edukologijos katedra
Įteikta 2005 m. lapkričio mėn.